

ВТРАТИ НАУКИ

БОРИС СЕМЕНОВИЧ ПАНОВ

У січні 2012 р. пішов із життя відомий учений і педагог, доктор геолого-мінералогічних наук, професор кафедри корисних копалин і екологічної геології Донецького технічного університету, Заслужений діяч науки і техніки України, академік АН вищої школи України, лауреат Державної премії України, Почесний член Українського мінералогічного товариства, член редколегії Мінералогічного збірника Борис Семенович Панов.

Народився Борис Панов 10 вересня 1928 р. на станції Іловайськ Донецької обл. Після успішного закінчення навчання і складання іспитів на атестат зрілості в чоловічій середній школі № 1 він, як єдиний медаліст, став студентом геологорозвідувального факультету Донецького індустріального інституту (пізніше – Політехнічного інституту, а нині – Донецького національного технічного університету), який закінчив з відзнакою 1951 р.

З цим навчальним закладом пов'язана майже 60-річна науково-педагогічна діяльність Б. Панова. У ньому він пройшов шлях від студента до професора і довголітнього завідувача кафедри розвідки родовищ корисних копалин, яку в 90-х роках ХХ ст. з його ініціативи перейменовано на кафедру корисних копалин і екологічної геології. З 1951 по 1958 рр. Б. Панов працював асистентом кафедри геології, 1958–1976 – спочатку старшим викладачем, а потім доцентом кафедри геології і розвідки родовищ корисних копалин. У 1955–1956 рр. він навчався в аспірантурі Ленінградського гірничого інституту, 1956 р. захистив кандидатську дисертацію на тему “Геологическое строение и рудоносность Чегарникского купола Никитовского ртутного месторождения”.

Згодом, у 1966–1968 рр. Борис Семенович був відряджений у Гвінейську Республіку, де працював викладачем і був обраний деканом гірничо-геологічного факультету Конакрійського політехнічного інституту, зробив перші випуски гвінейських спеціалістів-геологів і гірників.

У 1975 р. Б. Панов захистив докторську дисертацію на тему “Минералогия активизированной области Донбасса и его обрамления”, 1976 р. йому присуджено науковий ступінь доктора геолого-мінералогічних наук, 1977 р. – вчене звання професора. Цього ж року вченого обрано завідувачем кафедри геології та розвідки родовищ корисних копалин (пізніше – кафедри корисних копалин і екологічної геології) Донецького політехнічного інституту, з 2007 р. він професор цієї ж кафедри.

Надзвичайно багатогранною є науково-педагогічна спадщина проф. Б. Панова. Він автор понад 500 публікацій, серед яких 12 монографій, дев'ять підручників і навчальних посібників, близько 50 просвітницьких і науково-популярних праць. Окремі з них видані не тільки в Україні, а й за кордоном російською, українською, французькою та німець-

кою мовами. Підручник “Введение в геологию и разведку месторождений полезных ископаемых”, написаний у співавторстві з ученими Фрейберзької гірничої академії, двічі виданий німецькою мовою (1979, 1982). Добре відомий навчальний посібник “Структура рудних полей и месторождений. Основы металлогении” (1989), опублікований у співавторстві з І. Нікольським. Борис Панов підготував сім докторів і 13 кандидатів наук.

Серед науково-популярних праць цікавою й корисною, особливо для молодого покоління, є книга Бориса Семеновича (мемуари) “Донецкий национальный технический университет в моей жизни” (2003), у якій він у популярній формі висвітлив свій життєвий і творчий шлях від студента до професора, працю у Гвінеї, керівництво кафедрою, геологічні дослідження в Німеччині, відрядження в Канаду, наукову роботу в Перу, Китайській Народній Республіці, зв’язки кафедри з Австралією та США. Він також є співавтором чотирьох відкриттів і двох патентів.

Наукові розробки вченого стосуються вирішення низки актуальних проблем геології, мінералогії, мінералогії та екології. Головні об’єкти досліджень – різноманітні геологічні утворення Донбасу та Українського щита. Під керівництвом Б. Панова розроблено новий метод локального прогнозування золоторудної мінералізації. На підставі вивчення kernового матеріалу свердловини, пробуреної до глибини 1 600 м, на золоторудному родовищі Гострий Бугор виявлено збільшення кількості самородного золота на глибині 400–1 200 м і зафіксовано мінералогічну зональність (зростання з глибиною кількості арсенопіриту й піротину в рудах, зменшення – бляклих руд та ін.), що в поєднанні з геохімічними особливостями руд і структурними побудовами дало змогу зробити висновки про значні перспективи прихованого на глибині зруденіння. Постійно в центрі уваги вченого були дослідження мінералогії, структури і рудоносності південної частини Донбасу та Приазовської частини Українського щита. Завдяки їм і теоретичним обґрунтуванням про наявність поліметалевої, ртутної, флюоритової та іншої ендегенної мінералізації відкрито: Комсомольський поліметалевий рудопрояв у кам’яновугільних вапняках, численні рудопрояви флюориту, мідні рудопрояви в девонських базальтах, молібденіт та інші сульфідні в породах Октябрського лужного масиву.

Результати довголітніх досліджень на Донбасі узагальнені в колективній двотомній фундаментальній монографічній праці “Минералогия Донбасса” (1975), авторами якої, крім Б. Панова, є Є. Лазаренко, В. Груба та В. Павлишин. У цій праці підведено підсумки більш ніж 250-річного вивчення регіону. За повнотою наведеного матеріалу і глибиною його наукового опрацювання ця монографія, за визначенням провідних фахівців світу, не має аналогів. Вона охоплює досить детальні відомості про геологічну будову, мінералогію і мінеральні комплекси, зведену характеристику всіх виявлених мінералів і завершується глибоким аналізом процесів мінералоутворення.

Особливе місце серед наукових досліджень Б. Панова посіла геохімія ізотопів свинцю, сірки, кисню й вуглецю, які він вивчав у тісній співпраці з О. Тугаріновим, Л. Комлевим, М. Щербаком, І. Пілотом (Фрейберзька гірничої академія). За результатами цих досліджень, проведених на мінералах (сульфіди, кварц і карбонати) Донбасу, Дніпровсько-Донецької западини і Приазов’я, вирішено низку важливих, часто дискусійних питань вікового, генетичного і розшуково-оцінного характеру, особливо це стосується першоджерела материнської речовини і фізико-хімічних умов рудоутворення. Ці дослідження висвітлені в декількох десятках публікацій.

Неперевершеним науковим здобутком ученого було виявлення прихованого металогенічного і нафтогазового поясу Євразії глобальної протяжності, приуроченого до лінеамента Карпінського. Ця нова наукова ідея, обґрунтована сучасними фактичними матеріалами геолого-геофізичних, мінералого-геохімічних, структурно-тектонічних та інших досліджень, отримала визнання серед геологічної громадськості не тільки України, а й зарубіжних країн.

Останніми десятиліттями Б. Панов багато уваги приділяв проблемам алмазоносності й екології України. Він у співпраці з геологами-виробничниками та вченими провів роботи з оцінювання промислової алмазоносності кімберлітів на підставі нового методу, розробленого австралійськими геологами. Дуже важливі його дослідження геоecологічного спрямування, які стосуються захисту озонового шару Землі, можливостей утилізації відходів гірничорудного виробництва, а також сучасних процесів мінералоутворення в териконах, забрудненості важкими металами біосфери Донбасу.

Активною була науково-організаційна і громадська діяльність Б. Панова. Він був членом спеціалізованих учених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій, членом редколегії “Мінералогічного збірника”, “Записок Українського мінералогічного товариства” та інших видань, членом Ради Українського мінералогічного товариства і головою його Донецького відділення. Учений брав участь в організації і проведенні низки наукових форумів різного рівня, у тім числі періодичних міжнародних наукових конференцій “Благородні і рідкісні метали”, “Творча спадщина В. І. Вернадського і сучасність (“Вернадські читання”)”. Борис Панов тісно співпрацював з багатьма вченими різних країн світу – Німеччини, Болгарії, Польщі, Китаю, Канади, Австралії, США, був учасником XXVII і XXX Міжнародних геологічних конгресів, XV Конгресу Міжнародної мінералогічної асоціації, Першого Форуму з інженерно-технічної освіти країн Азійсько-Тихоокеанського регіону та ін.

Науково-педагогічна діяльність проф. Б. Панова високо оцінена на міжнародному, державному і відомчому рівнях. За цикл праць з теоретичної і регіональної мінералогії він удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки (1983), йому присвоєно звання Почесний розвідник надр СРСР (1991), обрано академіком (1993) і відзначено нагородою Ярослава Мудрого (1996) АН вищої школи України. У 1996 р. ученому присвоєно почесне звання “Заслужений діяч науки і техніки України”, обрано почесним професором-доктором Цзілінського університету (КНР), 1998 р. нагороджено Міжнародним почесним дипломом Американського біографічного інституту, 2002 р. обрано “Почесним академіком міжнародної Академії наук екології і безпеки життєдіяльності”, а 2006 р. – почесним членом Українського мінералогічного товариства.

Українська геологічна наука та освіта зазнали тяжкої втрати. Пішов із життя відомий науковець і педагог Борис Семенович Панов, який відрізнявся винятковою працездатністю, високим професіоналізмом, скромністю і доброзичливістю. Він був людиною високої порядності і чесності як у науці, так і в житті. Світла пам’ять про нього назавжди залишиться в серцях його рідних, учнів, колег і друзів.

Редколегія “Мінералогічного збірника”